

Et dato, quod omnia, quæ pertinebant ad Gersonitas, in duobus plastris vehi possent, tamen ea, quæ pertinebant ad Meraritas, non poterant portari in quatuor, ut patet consideranti 60 columnas magnas æneas, quæ erant in circuitu atrii, item 48 tabulas tabernaculi, cum vectibus suis, basibus, etc.

ŷ. 8: Quatuor alia plaustra, et octo boves dedit filiis Merari; quia onera ipsorum erant gravissima, tota scilicet moles tabularum tabernaculi, et columnarum atrii: nam auri talenta erant 29, argenti 100, æris 2,700, et aliquot sicli, quæ juxta Jansenium conficiunt ultra ducenta et septuaginta quatuor millia librarum minorum, præter onus tabularum et vectium tabernaculi.

Cum autem Meraritæ a 50 annis et supra non fuerint nisi 5,200, (ut constat ex cap. IV, 44) nisi tribuantur cuilibet 50 libræ humeris ferendæ, non potuissent ferre dimidium oneris, quod eis incumberebat: unde necesse fuit ut jumentis vel plastris uterentur, quandiu non erant amplius multiplicati.

ŷ. 9: Filiis autem Caath non dedit plaustra, et boves, quia in sanctuario servantur, et onera propriis portant humeris: scilicet arcam, mensam propositionis, candelabrum, etc.

Cap. VIII præscribit Deus situm candelabri aurei, et ritum consecrationis levitarum: quibus præscriptis, ŷ. 15 dicitur de levitis: *Postea ingredientur tabernaculum fœderis*. Hebraice dicitur: *Ingredientur ad ministerium suum in tabernaculo fœderis*, scilicet ut illud portent: aliud enim officium levitarum non erat in tabernaculo, nam cætera a solis sacerdotibus fieri poterant.

CAPUT IX.

Jubet Deus Hebræos in Sinai celebrare secundum Pascha: deinde columna nubis describitur, quæ fuit dux itineris, et quietis.

QUÆSTIO UNICA. — AN HIC SERVETUR ORDO HISTORIÆ ET TEMPORIS: ET QUANDO IMMUNDI DEBUERINT CELEBRARE PASCHA.

Vers. 1: *Locutus est Dominus ad Moysen in deserto Sinai anno secundo, postquam egressi sunt de terra Ægypti mense primo*. Hinc rursus manifestum est quod historiæ et temporis ordo hic non servetur; quia hunc ordinem servando, hoc caput poni deberet ante caput primum; siquidem quæ narrantur cap. I, contigerunt mense secundo, ut patet ex ŷ. 1 ibidem; hæc autem facta sunt mense primo.

Ratio assignari potest hæc, quod Moyses voluerit hunc librum Numerorum inchoare ab enumeratione populi, quem numerum in hoc volumine primario intendebat, et alia deinde subtexere, quamvis prius accidissent.

ŷ. 2: *Faciant filii Israel Phase in tempore suo*. Jubentur Israëlita celebrare solemnitate paschalem, ut scirent festum illud non esse transitorium, sed perpetuum.

Dices: Alia festa etiã erant perpetua; atqui tamen illa celebrata non fuerunt in deserto; ergo.

R. Disparitatis rationem esse hanc, quod festum Paschæ incideret illo tempore, quo tabernaculum adhuc erat erectum in deserto Sinai; cætera vero festa inciderent dum tabernaculum jam erat remotum, et dum peregrinabantur per desertum, quo tempore semper erant incerti quandonam deberent castra movere et proficisci: unde tunc nec tabernaculum erigere, et per consequens nec sacrificare, nec festa celebrare poterant. Hinc censent Marius, Tirinus et A Lapide Hebræos post discessum ex Sina, neque Phase, neque ullum aliud festum in deserto celebrasse. Idem censent Abulensis et Lorinus.

Præcipit autem Deus, ut celebrent Phase ŷ. 3: *Quartadecima die mensis... juxta omnes ceremonias et justificationes ejus*: id est juxta omnes ritus a Deo præscriptos Exod. XII: qui dicuntur hic *justificationes*, quia sine his nihil juste ac legitime fieri poterat: humanarum namque actionum justitia seu rectitudo in eo consistit, ut divinæ legi, tanquam regulæ, conformetur.

Sed hinc oritur difficultas, unde ceremonia de azymis observari poterit, cum farina jam a multis mensibus defecisset: et manna victitarent Hebræi.

Jansenius dicit observatos fuisse ritus, qui observari poterant: vel certe manna tanquam azymo usos, quia carebant frumento.

Sed magis placet responsio Tirini, qui dicit: quod sicut ad panes propositionis, et ad varia sacrificia farinam habuerunt ex vicina Madianitide: ita ex eadem facile tantum farinæ sibi comparare poterunt quantum sufficeret exiguo pani azymo, singulis familiis conficiendo: nam satis erat, si singuli exiguum panis istius frustum esui agni adhiberent, cæteraque ex manna supplerent.

ŷ. 10: *Homo qui fuerit immundus super anima, sive in via procul in gente vestra, faciat Phase Domino in mense secundo, decimaquarta die mensis ad vesperam*. Cum non liceret Judæis manducare Pascha ubique, sed tantum in loco ubi erat tabernaculum, et deinde ædificato templo, non nisi in Jerusalem, illi qui erant in itinere, debebant in Paschate redire domum, ut irent in Jerusalem celebraturi Pascha: si vero tam procul distabant ut mense primo adesse non possent, debebant celebrare mense secundo, die decima quarta: qui vero nec secundo mense adesse poterant, aut tunc erant immundi, an ipsi possent similiter celebrare mense tertio, aut quarto, aut quinto, hic quæri potest. Ad quod quæsitum.

R. negative. Prob. I. Quia festum Paschæ erat primum festum: atqui si licuisset illud transferre in mensem tertium, fuisset aliquando in fine anni: nam ratio ob quam licuisset differre in mensem tertium, potuisset similiter accidere eodem mense tertio, quarto, quinto, et sic deinceps; ergo, etc.

Prob. II. Quia sic ordo festorum fuisset multum turbatus: nam Pascha potuisset coincidere cum festo Tabernaculorum, quod celebrabatur mense septimo.

die decima quarta, durabatque septem diebus, ut dicitur Levit. XXIII.

Prob. III. Quia alias turbaretur significatio Paschatis, nam institutum erat in memoriam exitus de Ægypto, ut dicitur Deut. XVI; qui exitus contigit determinato tempore: ergo illo tempore recurrente celebrandum erat Pascha, aut saltem non ultra mensem secundum differendum: alias enim si distulissent ad diem decimam quartam mensis tertii, citius coluissent memoriam legis acceptæ in monte Sinai (celebrando nempe festum Pentecostes, quod semper incidebat in diem sextum mensis tertii) quam memoriam liberationis de Ægypto.

Prob. IV. Celebratio Paschatis erat aliquid ceremoniale: atqui non erat licitum Judæis aliquid mutare aut transponere circa ceremonialia, nisi quatenus erat in lege expressum, ut dicitur Deut. XII, 32: ergo, etc.

Obj. I. S. P. Aug. Q. 15 in Numer. dicit: *Sed si quaeratur quid facerent, si forte etiam talis immunditia (aut nimia a Jerosolymis distantia) etiam ad secundum mensem occurreret: arbitror id, quod dictum est de secundo mense, tanquam regulariter fuisse retinendum, ut tertio mense observarent*. Ergo, etc.

R. S. P. loqui disjunctive, nam immediate subjungit: *Aut certe Pascha non egisse tali necessitate, ad culpam non pertineret*. Hoc autem posterius verum est: nam tales illo anno sine peccato Pascha omittebant æque ac leprosi, seminifui, etc.

Obj. II. Licebat transferre in secundum mensem; ergo et in tertium, nam manet eadem ratio.

R. Neg. conseq. ejusque probat. 1. Quia in illis quæ dependent a libera voluntate Dei paritas rationis nihil concludit. 2. Quia non manet paritas rationis: nam mense secundo nullum occurreret festum; mense autem tertio occurreret festum Pentecostes, post quod non conveniebat celebrari Pascha.

Obj. III. Pascha institutum est ad significandum exitum de Ægypto: atqui tamen eo non obstante poterat transferri in mensem secundum, nec peribat significatio institutionis ipsius; ergo nec periisset si translatum fuisset in mensem tertium.

R. Neg. conseq.; nam liberatio ex Ægypto contigit tempore veris, adeoque secundo mense adhuc recolere poterat, cum illa liberatio possit considerari ut durans a die, quo exiverunt, donec pervenerunt in Sina: sed ista significatio perierat mense tertio, nam a die ipsius sexto inceperant recollere beneficium acceptæ legis in monte Sinai.

P. an immundi celebraverint Pascha mense secundo.

Censet Abulensis illos immundos non celebrasse Pascha in deserto mense secundo, sed illam permissionem transferendi Paschatis factam esse pro futuro. Contrarium tamen verisimilius est. 1. Quia non fuisset opus manere in illa mansione usque ad diem vigesimum mensis secundi: nam omnia principum sacrificia peracta erant die duodecima mensis primi, vel saltem die vigesima, 2. Quia illa permissio facta

est in gratiam illorum immundorum, qui hic ŷ. 7 conquesti sunt se fraudari beneficio celebrandi Pascha: si autem mense secundo non celebrassent ipsorum desiderio non fuisset satisfactum.

CAPUT X.

Jubet Deus constari duas tubas argenteas, quibus inflatis, et movente se columna nubis et ignis, jubentur Hebræi movere castra ex Sina in Pharan.

QUÆSTIO PRIMA. — AN HEBRÆI PRIMO VENERINT IN DESERTUM PHARAN; ET QUIS SERVATUS ORDO, DUM CASTRORUM ACIES PROFICISCEBATUR.

Cum Moyses a cap. XIX Exod. usque ad hunc locum narrasset ea, quæ gesta sunt in duodecima mansionem, scilicet juxta montem Sinai: nunc protectionem filiorum Israel ex isto loco narrare aggreditur. Itaque postquam jam Phase celebrassent qui primo mense fuerant immundi, locutus est Dominus ad Moysen, dicens:

ŷ. 2: *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles: id est, ex argento malleorum ictibus deducto et percusso*. Hæc tubæ I Machab. XVI, 8, et a Josepho passim vocantur *sacra tubæ*, eo quod usibus sacris essent deputatæ, et non nisi a sacerdotibus inflarentur, ut patet ex hoc cap., ŷ. 8.

Usus autem harum tubarum designatur, dum additur ŷ. 2: *Quibus convocare possis multitudinem, quando movenda sunt castra*. Textus hebraicus et LXX hic interponunt particulam *et*, ita ut significetur duplex usus illarum tubarum, scilicet quando convocanda est multitudo populi, et quando movenda sunt castra. Unde Pagninus vertit: *Et erunt tibi ad cælesti convocationem, et ad projectionem castrorum*.

Interpres autem latinus *et* non accepit copulative, sed expositive, id est, ad convocandum multitudinem, ut adunata serie, sub suo quisque vexillo clangore tubali excitus, moveat castra. ŷ. 9 et 10 adduntur adhuc alii usus.

ŷ. 11: *Anno secundo (ab egressu de Ægypto), mense secundo, vigesima die mensis elevata est nubes de tabernaculo fœderis, cœpitque moveri, et præire castra*. Unde ad quæstionem

R. et dico: Filii Israel a monte Sinai venerunt in desertum Pharan.

Prob. Quia ŷ. 12 dicitur: *Profectique sunt filii Israel per turmas suas de deserto Sinai, et recubuit nubes in solitudine Pharan*.

Dices: Venerunt primo in locum, qui vocatur *sepulcra concupiscentiæ*, ut patet ex cap. seq., ŷ. ult. Deinde venerunt in aliam mansionem, quæ dicebatur *Haseroth*, ut dicitur eodem loco: et postea tantum *profectus est populus de Haseroth, fixis tentoriis in deserto Pharan*, ut expresse dicitur cap. XIII, 1: ergo non venerunt ex monte Sinai immediate in desertum Pharan.

R. Neg. conseq.; nam loca illa, scilicet *sepulcra concupiscentiæ et Haseroth*, sunt loca certa et determinata in solitudine Pharan, sicuti Bruxellæ et Lo-

vanium in Brabantia : unde quando cap. XIII, 4, dicuntur fixisse tentoria in solitudine Pharan, non ponitur ibi nomen particulare, sed generale istius mansionis : nam nomen ejus particulare erat *Rethma*; ut patet infra ex cap. XXXIII, 18.

Inst. Non recte loqueretur, qui volens significare aliquem venisse Thenas, diceret : Venit Bruxellas, deinde Lovanium, et inde profectus venit in Brabantiam : ergo similiter non recte dixit Moyses quod populus profectus sit de Haseroth, fixis tentoriis in deserto Pharan, si nempe Haseroth sit certus et determinatus locus in solitudine Pharan.

R. Neg. conseq. Disparitas est quod desertum Pharan esset duplex : unum late dictum, in quo erant *sepulcra concupiscentiæ et Haseroth*; aliud stricte et proprie dictum, in quo erat *Rethma*. Unde sicuti bene loqueretur qui diceret : Primo veni Antverpiam, deinde Mechliniam, et postea in Brabantiam, quia nempe Antverpia et Mechlinia non sunt in Brabantia stricte dicta; ita pariter recte dixit Moyses quod populus ex Haseroth venerit in desertum Pharan.

In hoc deserto vagati sunt filii Israel 58 annis, habueruntque mansiones plurimas, quæ describuntur infra cap. XXXIII, a γ . 16 usque ad 35.

γ . 15 : *Moveruntque castra primi filii Juda*. Colligitur ex hac narratione quod acie non quadrata sicut castrametati fuerant, sed longa proficiscerentur, ita ut omnes tribus se mutuo sequerentur. Præcedebat autem tribus Juda cum suis, agmen vero clauderent tribus Dan cum suis : siquidem duæ istæ tribus omnium numerosissimæ et fortissimæ erant; ut patet ex cap. I, 27 et 59.

Dum autem dicitur γ . 21 : *Profecti sunt Caathita portantes sanctuarium*, non intelligitur ipsum tabernaculum, sed vasa sanctuarii, altare thymiamatis, mensa panum, etc. Unde sanctuarium hic ponitur metonymice, scilicet continens pro re contenta.

QUESTIO II. — QUIS FUERIT ISTE HOBAB, DE QUO γ . 29.

Vers. 29 : *Dixitque Moyses Hobab filio Raguel Madianite cognato suo*. Consent Abulensis, Lyranus et R. Salomon cum plerisque Hebræis hunc Hobab esse ipsum Jethro socerum Moysis, qui Exod. II vocatur *Raguel*, et Exod. XVIII, *Jethro*; hic autem vocatur *Hobab*, et Jud. IV, 11, *Cinæus*. Attamen

R. et dico : Hic Hobab fuit filius Raguelis soceri Moysis.

Prob. I. Quia nostra Vulgata hic vocat ipsum filium Raguelis; ergo non erat ipse Raguel.

Prob. II. Quia ille Jethro seu Raguel, socer Moysis, reversus est in domum suam, antequam Moyses ascenderet in montem Sinai : dicitur enim Exod. XVIII, 27, *Dimisitque (Moses Jethro) cognatum suum qui reversus abiit in terram suam* : nec legitur postea redivisse : ergo ille Hobab videtur fuisse filius Raguelis, qui cum patre suo et sorore sua, uxore Moysis, venerat in desertum, quique, reverso patre, manserat apud Moysen.

Prob. III. Quia filii Hobab acceperunt possessionem in terra Chanaan in tribu Juda : nam dicitur Jud. I,

16 : *Filii autem Cinæi cognati Moysis ascenderunt de civitate palmarum* (id est de Jericho, in cujus vicinia acceperant agros fertilissimos, juxta promissionem a Moysen ipsi Hobab factam hoc cap., γ . 29 et 32) *cum filiis Juda*. Atqui filii Cinæi nunquam vocantur filii Jethro vel filii Raguelis, sed vocantur filii Hobab Jud. IV, 11. Ergo Hobab fuit diversus a Jethro.

Nota tamen quod Cinæi dicantur filii Hobab ad distinctionem aliorum Cinæorum, fratrum ipsius et cognatorum, qui cum filiis Israel non venerunt, sed manserunt in terra Madian, et postea, quoad maximam partem, ab Israelitis deleti sunt, accepta terra ipsorum in possessionem; ut colligitur ex Gen. XV, 19; ubi Deus Abrahamo promittit terram Cinæorum, saltem illam, quæ propinquior erat terræ promissæ.

Prob. IV. Quia non videtur Moyses potuisse prudenter dicere Jethroni : *Veni nobiscum ... tu enim nosti in quibus locis per desertum castra debeamus ponere*. Nam 1. erat jam prope centenarius (Moyses enim ipsius gener erat 81 annorum), adeoque non poterat commode facere tantum iter; 2. non videtur potuisse scire loca deserti, cum ipse esset sacerdos Madian, adeoque desertum non multum perambulasset. Item etiamsi forte junior gregem in deserto pavisset; id equidem a multis annis non fecerat : nam 40 retro annis Moyses gregem ejus paverat, et ante Moysen ipsius filia; ut constat ex cap. II et III lib. Exodi; adeoque viarum in tam vasta solitudine facile poterat esse oblitus; ergo, etc.

Obj. I. Sequitur quod iste Hobab debuisset 40 annis peregrinari in deserto : atqui non est credibile quod voluerit relinquere terram natalem, et subire omnes illas calamitates, etc.; ergo.

R. Neg. min. nam cum familia sua aderat Moysi, sorori suæ et filiis ejus : deinde pii Israelite in deserto nullam calamitatem patiebantur : Deus enim ipsis providebat, habebantque manna quod omnium ciborum saporem in se continebat, etc.

Obj. II. LXX, textus hebraicus et chaldæus legunt hunc versum hoc modo : *Dixit Moyses ad Hobab filium Raguel madianitidem socerum Moysis*. Ergo Hobab non erat filius soceri Moysis, sed ipse socer seu Jethro.

R. Neg. conseq.; nam hebraice habetur *Choten*, quæ vox et socerum, et cognatum, id est affinem, significat (ut Q. I in cap. XVIII Exod. dictum est), et habet in genitivo sicut in accusativo. Quod autem in editione LXX habeatur : *Dixit Moyses Hobab filio Raguel socero Moysis*, vitio temporis accidisse potest, quod aliqui postea posuerint dativum pro genitivo : nam si deberet legi *socero*, et non *soceri*, sequeretur quod Raguel fuisset pater soceri Moysis; quod tamen admitti non potest; quandoquidem Scriptura Exod. II aperte dicat quod Raguel fuerit ipsius socer.

Inst. Dici potest quod pater Raguelis, soceri Moysis, etiam vocatus fuerit Raguel, sicut pater Tobias junioris etiam vocabatur Tobias.

R. Neg. assumpt., quia nullum desuper fundamentum habetur in Scriptura.

P. quomodo Moyses possit dicere Hobab γ . 31 :

Tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus, cum columna nubis ipsis semper locum castrorum ostenderet.

R. columnam nubis ostendisse quidem locum tabernaculi, circa quem castrametari debebant; sed cum castra illa essent valde magna, procul in circuitum extendebantur; adeoque illic loca aptiora ad figendum tentoria quærere debebant.

CAPUT XI.

Murmurant Hebræi ob laborem itineris et carniæ desiderium : hinc turbatus Moyses ad Deum confugit, qui sublevando oneri ejus adjungit ei septuaginta de senioribus populi, spiritu prophetico dotatos : immittuntur coturnices pro integro mense; atque ob murmurationem plectitur populus iste igne cælesti.

QUESTIO PRIMA. — AN MURMUR POPULI OB LABOREM ITINERIS, ET DESIDERIUM CARNIUM FUERIT UNUM ET IDEM.

Cum jam populus anno fere integro hæsisset deses in monte Sinai, et labori inassuetus; facto itinere trium dierum, incepit murmurare : dicitur enim

γ . 1 : *Interea ortum est murmur populi, quasi dolentium pro labore, contra Dominum*. Hoc murmur Deus ut puniret misit in eos ignem, qui devoravit extremam castrorum partem, ut dicitur γ . cit. Per extremam illam partem aliqui intelligunt principes (qui communiter sunt in extrema exercitus parte) esse combustos, quia murmur populi non compescuerunt : sed verisimilius est fuisse viliores populi, ob mox dicenda.

γ . 4 : *Vulgus quippe promiscuum, quod ascenderat cum eis, flagravit desiderio, sedens et flens, junctis sibi pariter filiis Israel, et ait : Quis dabit nobis carnes, etc.*, non quidem ipsi Hebræi incepserunt istam murmurationem, sed Ægyptii, qui cum ipsis ex Ægypto venerant, et filios Israel in murmurationem pertraxerunt, ut patet ex textu citato.

Vocantur autem Ægyptii hic, sicut et Exod. XII, 58, *vulgus promiscuum* in comparatione Israelitarum : quia Israelitæ non erant inter se commixti, sed per turmas, per tribus, et familias distincti. His positis, ad questionem

R. et dico : Murmuratio quæ hic narratur γ . 1, propter laborem itineris, et quæ narratur γ . 4 facta propter defectum carniæ, est una et eadem.

Prob. I. Quia causa cur ignis ipsos absorberit mox datur γ . 4 : *Vulgus quippe*, etc.; hæc enim particula idem valet quod particula causalis, *nam*, aut *quia*. Ergo ideo puniti sunt, quia vulgus murmuravit propter defectum carniæ.

Prob. II. Non leguntur hebræi hic puniti propter murmurationem contra defectum carniæ : atqui non est verisimile ipsos punitos fuisse propter murmurationem ratione fatigationis, de qua γ . 1, et non fuisse punitos propter aliam murmurationem, de qua γ . 4 : ergo murmuratio, de qua γ . 1, et de qua γ . 4, est una et eadem.

Prob. Quia non est credibile quod mox post punitiorem ignis, de novo murmurassent : nam certo timuissent rursus puniri igne.

Prob. IV. Quia Psalmista dicit illos igne punitos fuisse propter desiderium carniæ, psal. LXXVII,

ubi murmurationem hanc describit hoc modo : *Numquid (Deus) et panem poterit dare et parare mensam populo suo?* Ubi per panem intelliguntur carnes, nam panis Hebræis significat cibum, ut dicit A Lapide, et ex multis Scripturæ locis colligitur. Mox autem Psalmista illius murmurationis pœnam subjungit, dicens : *Ideo audivit Dominus, et distulit, et ignis accensus est in Jacob, et ira ascendit in Israel*. Ergo quamvis una murmuratio referatur γ . 1, et alia γ . 4, non sunt duæ diversæ, sed una tantum.

Itaque voluit Moyses γ . 1 tam murmur quam ejus pœnam perstringere; deinde fuse, et ordinate γ . 4 historiam rei gestæ enarrare.

Obj. I. Hebræi et LXX non habent dictionem causalem quippe; sed versum 4 incipiunt a conjunctione et : ergo sunt duæ diversæ murmurationes.

R. Neg. conseq. Ratio est, quia conjunctio et non tantum in textu hebraico, et græco LXX, sed etiam in nostra Vulgata non semper sumitur copulative, sed diversimode : pro *vel*, ut Levit. XX, 9 : *Patri, matrique (id est, vel matri) maledixit* : pro *sed*, Lucæ VIII, 15 : *Cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum, et (id est sed) hi radices non habent, etc.*; sumitur autem pro *quia* vel *nam*, infra cap. XXXII, 11 : *Et noluerunt sequi me, id est quia noluerunt, ut non solum colligitur ex contextu, sed etiam ex hebræo, in quo habetur ki, id est quia*. Item psal. XCIV, 5 : *Ipsius est mare, et (id est quia) ipse fecit illud, etc.*

Obj. II. Quia murmuraverunt pro itinere, *Accensus in eos ignis Domini, devoravit extremam castrorum partem*, ut dicitur γ . 1; et ideo vocatum est nomen loci illius *incensio*; ut dicitur γ . 3. Quia vero murmuraverunt pro habendis carniæ, puniti sunt γ . 35, ubi dicitur : *Adhuc carnes erant in dentibus eorum... et ecce furor Domini concitatus in populum percussit eum plaga magna nimis*; et hoc quidem uno mense postquam a Deo coturnices acceperant. Locus vero in quo hi murmuratores sepulti sunt, vocatus est *sepulcra concupiscentiæ*, ut habetur γ . 34 : ergo fuerunt duæ murmurationes distinctæ.

R. Neg. conseq. quia illa posteriora per recapitulationem dicuntur. Unde, ut ante monui, Moyses γ . 1, 2 et 3 breviter murmurationem, et ejus punitiorem perstringit; et tunc a γ . 4 usque ad finem totam rem latius enarrat : scilicet quomodo murmuraverint, ideoque Deus ipsis dederit coturnices in unum mensem, etc. Deinde quomodo mense vix finito, dum ultimas forte coturnices adhuc manducabant, a Deo occisi sint, plaga scilicet ignis : nam hic alia punitio non narratur. Locus autem istius mansionis dicitur est *sepulcra concupiscentiæ* a murmuratione, et *incensio* a punitiione ejusdem.

Obj. III. Duas habebant causas murmurationis, scilicet laborem itineris, et indigentiam carniæ; ergo duplex fuit murmuratio.

R. ipsos duas quidem causas prætexuisse, sed ex iis, tanquam sibi subordinatis, unam tantum murmurationem excitasse, quasi dicerent : Lassi sumus præ itinere, et cibum non habemus ad nos refocillandum,

Nota quod nullam murmurandi causam haberent : nam Deus iter ipsorum viribus attemperabat : quoniam, sicuti vestes ipsorum non terebantur, sic nec pedes eorum lassabantur ita ut inflarentur ; prout dicitur Deut. VIII, 4 : *Pes tuus non est subtritus, en quadragesimus annus est.* Nec etiam carnibus indigebant : nam primo greges ovium et boum in magna copia habebant, et deinde ipsum manna, in quo, bene et pie vivendo, poterant habere omnis saporis suavitatem et dulcedinem : unde potius ex innata sua malitia murmurant ut Moysen vexent.

QUESTIO II. — QUOMODO MOYSES DICAT SE NON POSSE SOLUM SUSTINERE ONUS, ET QUOMODO DEUS EJUS SPIRITUM DIVISERIT SEPTUAGINTA SENIORIBUS.

Vers. 10 : *Sed et Moysi intoleranda res visa est :* quod videlicet populus habens cibum tam delicatum, de caelo divinitus sibi datum, scilicet manna, tam importune flendo et ululando, cibos aegyptiacos postularet : unde tantum ipse hic populi sensit onus, ut gravius ipsi videretur.

ŷ. 14 : *Non possum solus sustinere omnem hunc populum.* At quomodo Moyses conqueritur se solum sustinere totum pondus, cum habeat Aaronem et septuaginta seniores, de quibus Exod. XXIV, item principes tribuum, ac decuriones, centuriones, ac millenarios ex consilio Jethro socii sui institutos ?

R. et dico : His verbis non excludit Moyses omne adjutorium ; sed loquitur, ut solent illi, quibus auxilia inferiora fere nulla videntur ; praesertim cum hic ad carnes in deserto comparandas, neque Aaron, neque caeteri omnes quidquam auxilii possent afferre : nam isti tantum in civili administratione Moysen adjuvabant ; et curam spiritualium solus ipse sustinebat : item etiam in civilibus majores causae ad ipsum devolvebantur. Hinc Deus etiam in istis ei auxilium suppeditavit.

ŷ. 16 : *Et dixit Dominus ad Moysen : Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel (non aetate sola, sed vel maxime morum maturitate, et prudentia) quos tu nosti quod senes populi sint, ac magistri :* ut scilicet populum instruant, et onus tecum dividant : nam aetatem corporis, et canitiem omnes alii, etiam populus, dignoscere poterant : hincque patet per senes debere intelligi prudentes.

ŷ. 17 : *Et auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustineant tecum onus populi.* Sensus difficilis hujus Scripturae ex aliis textibus clarius patet : nam juxta versionem Pagnini in hebraico habetur : *Reservabo de spiritu, qui est super te.* Item in chaldaico habetur : *Augebo de spiritu, qui est super te, et ponam super eos.*

Non agitur ergo de spiritu, qui est in homine, qui dicitur anima rationalis, sed de Spiritu sancto, sive spiritu prophetico, qui dicitur esse Moysis, quia Moyses ejus particeps erat. Unde S. P. Aug. Q. 18 in Numer. dicit : *Intelligimus nil aliud Deum significare voluisse, nisi ex eodem spiritu gratiae illos quoque habituros adjutorium, ex quo habebat Moyses : ut et isti haberent quantum Deus vellet, non ut ideo Moyses minus haberet.*

ŷ. 25 : *Cumque requievissent in eis spiritus, prophetaverunt.* Prophetia tum hic, tum in aliis quibusdam Scripturae locis, accipitur generaliter, multaque complectitur, v. g., prudentiam regendi, doctrinam et consilium, ad dubia tam juris et justitiae, quam ceremoniarum et religionis, aliaque quaelibet resolvenda ; occultorum cognitionem ad decidendas lites, et causas implexas ; item proprie futurorum praenotionem ad ea vel arcenda, vel praecavenda : denique spiritum laudandi Deum, et occulta praedicendi.

QUESTIO III. — AN MOYSES HIC PECCAVÉRIT.

Vers. 21 : *Et ait Moyses : Sexcenta millia peditum hujus populi sunt ; et tu dicis : Dabo eis esum carnium mense integro ?* ŷ. 22. *Numquid ovium et boum multitudo cadetur, etc.* Nonnulli existimant Moysen haec dixisse diffidendo de potentia Dei, adeoque peccasse : contra quos

R. et dico : Moyses haec non diffidendo, sed inquirendo modum dixit, adeoque non peccavit. Cum enim ad ipsum spectaret totius populi regimen, putaretque forsitan se debere quaerere toti multitudini carnes : inquirebat quomodo id facturus esset. Simile est in B. Virgine, Lucae I, 34, quae dicendo : *Quomodo fiet istud ?* etc., non dabitavit de divina potentia, sed modum rei gerendae inquisivit.

Prob. I. Quia alias Deus Moysi istam diffidentiam exprobrasset, prout fecit infra cap. XX, 12, cum Moyses dubitavit ad aquas contradictionis.

Prob. II. Quia cap. seq. Deus Moysen valde laudat : atqui non laudasset si brevi ante peccasset ; ergo, etc.

Prob. III. Quia facta et dicta sanctorum excusari debent quando possunt : nam ut dicit S. Thom. secunda secundae, q. 111, a. 4, ad 2 : *Simulationem Jehu non est necesse excusari a peccato vel mendacio, quia malus fuit : innuens a contrario sensu quod si bonus fuisset, excusari deberet, si posset : atqui Moyses fuit bonus ; ergo.*

Prob. IV. Quia eisdem rationibus motus S. P. Aug. Q. 19 in Numer. concludit : *Itaque isto loco debemus intelligere verba Moysis de promissis carnis, quærentis potius quomodo feret, quam diffidentis fuisse ; quando sententia Domini non secuta est, quæ vindicaret, sed potius quæ doceret.*

Dices : Supra citata verba Moysis : *Sexcenta millia peditum, etc.*, sonant diffidentiam ; siquidem hunc videntur habere sensum : Non est possibile ut tanta multitudo satietur. Ergo hic non videtur posse excusari Moyses : nam si hic excusari possit, poterit et pariter excusari quando infra cap. XX, 10, dixit : *Num de petra hac vobis aquam poterimus ejicere ?*

R. Neg. assumpti, et ad paritatem dico cum Aug. loco cit. : *Ad illam petram unde aqua profuxit, poterant excusari verba Moysis, nisi in eum clara esset divina sententia, quod diffidendo talia dixerit : adeoque disparitas patet a posteriori.*

Inst. Etiam a posteriori patet quod Moyses hic diffisus fuerit, nam Deus ipsum increpat dicens ŷ. 25 :

Numquid manus Domini invalida est ? Jam nunc videbis utrum meus sermo opere compleatur.

R. non esse verba redarguentis ; sed, ut dicit Aug., *Dominum ita respondisse, tanquam modum futuri facti, quem ille requirebat, dicere noluerit ; sed potius opere ipso suam potentiam demonstrare. Poterat enim et Mariæ dicenti : « Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco ? » a calumniantibus objici, quod minus crederet, cum illa modum quaesierit, non de virtute Dei dubitaverit. Quod autem responsum est illi : « Spiritus sanctus superveniet in te ; » poterat et sic responderi quomodo hic : « Numquid Spiritui sancto impossibile est qui superveniet in te ; » ac si idem ipse sensus conservaretur. Porro autem talia quaedam dicens Zacharias [Lucae I, ŷ. 20] incredulitatis arguitur, et vocis oppressæ pœna plectitur. Quare ? Nisi quia Deus non de verbis, sed de cordibus judicat.*

CAP. XII, XIII, XIV, XV.

Maria et Aaron murmurant contra Moysen ; cujus excellentia præ caeteris prophetis declaratur. Mittuntur exploratores, qui ex terra promissionis deserunt ingentis ponderis botrum, ad quorum relationem exterriti Hebræi, atque in murmurationem prolapsi, Dei sententia a terræ promissionis ingressu prohibentur. Qui collegerat ligna in sabbato lapidatur.

QUESTIO PRIMA. — QUE FUERIT ILLA ÆTHIOPISSA UXOR MOYSIS.

Cap. XII, 4 : *Locutaque est Maria et Aaron contra Moysen (utique locutione detractoria, ut colligitur ex ŷ. 8) propter uxorem ejus æthiopissam.* Josephus lib. II Antiq., c. 10, et ex eo Eusebius, Isidorus et hebraei tradunt illam fuisse filiam regis Æthiopum, distinctam a Sephora : dicunt enim quod cum Moyses adhuc esset in aula Pharaonis, gesserit bellum pro Ægyptiis contra Æthiopes, eosque subjugaverit proditione Tharbis, filiae regis Æthiopum, quam proinde duxerit uxorem, et quod sit hæc illa Æthiopissa.

Attamen cum hujus belli ac victoriae, aequae ac uxoris Moysis, non meminerit Scriptura, sed solius Sephoræ, et aliae a Josepho addantur circumstantiae, quæ fidem narrationis istius in suspicionem vocant : traditio illa passim rejicitur. Quare

R. et dico : Rectius Theodoretus, et S. P. Aug., Q. 20 in Numer. censent hanc Æthiopissam esse Sephoram filiam Jethro, quæ vocatur Æthiopissa, quia erat Madianitis : Madian enim in Scripturis comprehenditur sub Æthiopia, non sub illa quæ est in Africa, cujus incolæ nigri sunt ; sed sub illa quæ complectitur Madian, Saba et adjacentes regiones. Hinc Habacuc III, 7, dicitur : *Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiae ; turbabuntur pelles terræ Madian.*

Verba S. P. Aug. sunt : *De uxore Moysis æthiopissa queri solet utrum ipsa erat filia Jethro, an alteram duxerit, vel superinduxerit : sed ipsam fuisse credibile est. De Madianitis quippe erant, qui reperiantur in Paralipomenon (scilicet lib. II, cap. 14) Æthiopes dici, quando contra eos pugnavit Josaphat : nam in his locis dicitur eos persecutus populus Israel, ubi Madianitæ et*

habitant, qui nunc Saraceni appellantur. Sed nunc eos Æthiopes nemo fere appellat ; sicut solent locorum, et gentium nomina plerumque vetustate mutari.

Augustini et Theodreti sententiam amplectuntur Tirinus, A Lapide, Rabanus, Rupertus, Lyranus, Abulensis, Marius, Jansenius et alii communiter.

Dices : Murmuraverunt propter uxorem ejus æthiopissam ; ergo videntur murmurasse propter extraneam ejus colorem.

R. Neg. conseq. ; nam verisimilius est, quod censet Abulensis, scilicet Sephoram more muliebri (hic enim sexus, cum sit imbecillis ingenii et judicii, ambitiosus est, et sui honoris studiosus) voluisse se præferre Mariæ, eo quod uxor esset Moysis, principis omnium supremi : Mariam vero contemptus impatientem, derivasse aliquod crimen in Moysen, eumque vituperasse (ut colligitur ex ŷ. 7), abrepto in partem suam Aarone.

QUESTIO II. — AN HÆC MANSIO IN CADES SIT EADEM CUM MANSIONE TRIGESIMA TERTIA.

Cap. XIII, 21 : *Erat autem tempus, quando jam praecoque uae vesci possunt. Juxta LXX : Erant dies veris praecursores uvarum.* Missio igitur exploratorum, de qua hic agitur, contigit tempore omnium apertissimo ad videndum terræ pulchritudinem et ubertatem : tuncque post paucos dies Hebraei ingressuri fuissent terram promissionis, nisi murmuratio eorum obfuisset.

ŷ. 22 : *Exploraverunt terram a deserto Sin, usque Rohob :* id est ab uno extremo ad aliud, quod aliquando exprimitur aliter, scilicet, a Dan usque Bersabee, vel a fluvio vel torrente Ægypti usque ad Libanum : nam Rohob (quo nomine subinde Syria appellatur), Dan, Emath et Libanus termini sunt terræ promissæ a parte aquilonari : Bersabee vero, desertum Sin, torrens seu rivus Ægypti, et Cades, termini sunt a parte meridionali.

ŷ. 26 : *Reversique exploratores terræ post quadraginta dies... ŷ. 27 : Venerunt ad Moysen... in desertum Pharan, quod est in Cades.* Putat Abulensis hunc locum, ex quo missi sunt exploratores, esse eundem qui infra cap. XXXIII, 32 numeratur mansio 33 : in quo etiam mortua est Maria soror Moysis ; ut dicitur cap. XX, 1 : et per consequens Hebræos in ista mansione hæsisse circiter 38 annis usque ad mortem Mariæ. Hinc etiam, juxta ipsum, sequitur quod anno secundo exitus de Ægypto citissime percurrerint omnes mansiones a Sina, quæ fuit duodecima, usque ad Cades, quæ fuit trigesima tertia ; atque tunc primum ex hac mansione missos esse exploratores, et Hebræos postea in Cades mansisse ab anno secundo usque ad quadragesimum.

Nota quod Cades illa, ex qua missi sunt exploratores etiam vocetur *Cadesbarne*, nam Caleb, unus de exploratoribus, Josue XIV, dicit : *Quadragesimo annorum eram quando misit me Moyses de Cadesbarne, ut considerarem terram.*

R. et dico : Exploratores missi sunt ex mansione decima quinta, quæ vocatur *Cadesbarne*, non vero ex